

Marné Pienaar

Departement Linguistiek en Literatuurwetenskap, RAU

Eleanor van Zuydam

Sentrum vir Onderrig, Leer en Assessering, RAU

Die taalpraktisyn as indekseerder

A B S T R A C T Language practitioners are generally not trained to compile indexes. In South Africa, the Association for Southern African Indexers and Bibliographers (ASAIB) endeavours to serve the needs of indexers and bibliographers. This article looks at various kinds of indexes and focuses on the importance of understanding the anticipated search strategies of index users. The anticipated search strategies will also influence the ordering principles used in the compilation of a specific index. The way in which differences in potential users, the position of the text in the market, the anticipated background knowledge of the users as well as their anticipated level of language proficiency influence the choices the indexer has to make, are illustrated by means of two texts, namely *Baba- en Kindersorg* by Marina Petropulos and *Stormwinde of droogtes – Die storie van Hendrik Schoeman* by Freek Swart. The article further argues that students who are trained in linguistics are particularly well equipped to recognise textual coherence and to reflect it in an index that is ultimately user-friendly.

Key words: language practitioners, indexes, search strategies, ordering principles, semantic relationships

1. Inleiding

Van die verskillende aspekte van taalpraktisynswerk, is die opstel van 'n saakregister een van die mees komplekse areas maar terselfdertyd ook 'n gebied waaraan min aandag bestee word in die opleiding van taalpraktisyns. Die opstel van 'n saakregister word plaaslik dikwels lukraak aangepak of deur uitgewers uitbestee sonder dat werklike riglyne aan die indekseerder verskaf word. Dit wil voorkom asof die bedryf in die buiteland beter georganiseer is en dat indekseringsverenigings nie alleen opleiding voorsien nie, maar ook as waghond optree deur akkrediteringseksamens aan te bied en voornemende kliënte van advies te voorsien. As voorbeeld hiervan kan daar na die onderstaande verenigings gekyk word:

- Die *American Society of Indexers*

- Die *Australian Society of Indexers* (AusSI)
- Die *Indexing and Abstracting Society of Canada* (IASC)
- Die *China Society of Indexers*
- Die *Society of Indexers* in die Verenigde Koninkryk

In Suid-Afrika het die Association for Southern African Indexers and Bibliographers (ASAIB) in 1994 tot stand gekom as 'n onafhanklike organisasie wat poog om die belange van Suider-Afrikaanse indekseerders en bibliograwe te dien, en om alle aspekte wat met indeksering en bibliografiese aktiwiteite verband hou, te bevorder. ASAIB is geaffilieer by die Society of Indexers. Benewens die byhou van 'n register van vryskutindekseerders en bibliograwe (met spesialisvakgebiede aangedui), tree ASAIB ook op as 'n skakel met die uitgewersbedryf om die handhawing van standaarde en gepaste fooistrukture te verseker. ASAIB bied kort kursusse en werksinkels aan, en stel gidse en inligtingsboekies aan lede beskikbaar.

Ten spyte van die bestaan van die ASAIB, word taalpraktisyns dikwels in die praktyk deur uitgewers genader om saakregisters op te stel. Taalpraktisynsopleidingskursusse maak egter nie formeel voorsiening vir opleiding in dié spesialisgebied nie.

Die doel van saakregisters, die onderliggende beginsels daaraan verbonde en die wyse waarop hierdie beginsels met leksikografiese beginsels ooreenstem, sal in hierdie artikel bespreek word. Vervolgens sal daar geargumenteer word dat, hoewel indeksering in die breedste sin in die veld van inligtingkunde tuishoort, die student wat in die linguistiek opgelei is, by uitstek goed toegerus is om tekstuele samehang te herken en weer te gee in 'n saakregister wat uiteindelik op die gebruiker afgestem is.

2. Wat is 'n saakregister?

Daar is verskeie soorte saakregisters, byvoorbeeld kumulatiewe indekse vir joernale en indekse vir rekenaardatabasisse (FAQ about Indexing: ASI, p. 2/9) en saakregisters wat tipies in niefiksieboeke aangetref word.

Mulvany (1994: 3-6) bespreek verskillende definisies van saakregisters (o.m. dié van die American National Standards Institute (ANSI) en die British Standards Institution en formuleer dan haar eie definisie: "An index is a structured sequence – resulting from a thorough and complete analysis of text – of synthesized access points to all the information contained in a text".

Sy stel dit ook duidelik dat dit juis hierdie gestruktureerde organisasie is wat gebruikers in staat stel om inligting op 'n doeltreffende wyse op te spoor. Indeksering het dit in die eerste instansie ten doel om tekste vir gebruikers toeganklik te maak. 'n Goeie saakregister behoort die struktuur van 'n teks vir die leser te reflekteer. Om dit te kan doen, vereis nie net die vermoë om tekstuele struktuur te herken en om verbande te lê nie, maar ook kennis van die wyse waarop gebruikers soekstrategieë aanwend in hulle pogings om inligting te verkry.

3. Soekstrategieë van gebruikers

Uit navorsing deur Virgil Diodato (1994: 529 e.v.) blyk dit dat gebruikers saakregisters op bepaalde wyses met bepaalde verwagtings nader en uiteraard moet die indekseerder hiervan kennis neem. Gebruikersvoorkeure hou o.m. verband met die alfabetiseringbeginsels (hetsy woord-vir-woord of letter-vir-letter), subhoofklassifikasie en die ontwerp en uitleg van die

register. Hierdie tendense strook ook met wat oor die algemeen as beste leksikografiese praktyk beskou word, naamlik die vooropstel van die gebruiker se behoeftes. Gouws (2003) wys daarop dat die woordeboekgebruiker 'n woordeboek met bepaalde verwagtinge nader. Indien daar nie aan hierdie verwagtinge voldoen word nie, beskou die gebruiker die woordeboek sonder meer as ontoeganklik en van swak gehalte. Ook Carstens (2003: 280) wys daarop dat indien 'n gebruiker "dalk nie 'n sekere woord in die woordeboek opgespoor kry nie, wantrou hy maklik die gesaghebbendheid van die betrokke woordeboek". Dit is dus die leksikograaf se plig om voortdurend sy teikenmark in gedagte te hou in die opstel van 'n woordeboek. Dieselfde geld die indekseerder by die opstel van 'n saakregister aangesien dit in die eerste instansie daarop gerig is om die teks vir die gebruiker toeganklik te maak. Die voorkeure van gebruikers wat betref soekstrategieë, moet dus gereflekteer word in die keuse van die ordeningsbeginsels (sien 4 en 5.3 hieronder) wat in die saakregister aangewend word.

Die potensiële gebruiker van 'n saakregister verskil van dié van 'n woordeboek in dié sin dat twee groepe gebruikers van saakregisters onderskei kan word: dié wat die boek gelees het en diegene wat dit nie gelees het nie. Gebruikers wat die boek gelees het, sal waarskynlik terme in die saakregister soek wat deur die outeurs gebruik is en dit vereis dus dat die oorspronklike terminologie behou moet word. Om in die behoeftes van gebruikers wat nie die teks gelees het nie te voorsien, is egter aansienlik moeiliker. Die indekseerder moet die verskil in taalgebruik tussen outeur en gebruiker antisipeer ten einde aan verwagtinge van die register en die ordening daarvan, te voldoen (Mulvany, 1994: 9). Daar is egter nie vaste kriteria waarvolgens die indekseerder hierdie verwagtinge kan voorspel nie.

'n Verdere aspek wat die teikengebruiker raak, hou verband met naslaanwerke. Hierdie kategorie is geweldig wyd en sou rekenaarhandleidings, resepteboeke, 'n handleiding oor werknemersvoordele, handleidings oor korporatiewe beleid en prosedure, en baie ander kan insluit. Die indekseerder moet haarself afvra of die lesers 'n gespesialiseerde vakkennis sal hê en moet probeer antisipeer hoe hulle die register sal gebruik. Sekere boeke vereis uiteraard gespesialiseerde vakkennis aan die kant van die leser en interessant genoeg meen Mulvany (1994: 9) dat hoe meer gespesialiseerd 'n boek is, hoe makliker is dit om die taalgebruik van die potensiële lesers te antisipeer. Anders gestel, meen sy dat daar met redelike sekerheid gesê kan word dat 'n vakkundige vertrouwd is met die jargon in sy/haar veld en dat die indekseerder se rol as fasiliteerder gevolglik in so 'n geval kleiner sal wees. Daarteenoor moet 'n indekseerder wat 'n saakregister opstel vir 'n boek wat op die breër publiek gerig is, die geskakeerdheid van die gebruikers en die verskeidenheid maniere waarop hulle moontlik na inligting mag soek, in ag neem.

In die verband mag dit egter die indekseerder baat om aandag te gee aan navorsing rakende leserstrategieë wat byvoorbeeld algemeen gedoen word in die veld van dokumentontwerp. Lentz en De Jong (2004: 12 & 13) wys byvoorbeeld op hulle navorsing waar moontlike probleme wat lesers met 'n teks kan ondervind, aan 'n paneel van 18 kundiges voorgelê is. Hulle kom uiteindelik tot die gevolgtrekking dat dit nie moontlik is om eenstemmigheid te bereik oor wat vir lesers problematies sou wees nie en sê dan: "Misschien is consensus haalbaar als deelnemers geschoold worden in het argumente over lezersproblemen. Verder onderzoek in die richting wordt inmiddels uitgevoerd. Maar zelfs wanneer dat onderzoek tot die conclusie leidt, moeten we ons afvragen in hoeverre een revisor in die alledaagse praktijk bereid en in staat is de feedback van

lezersonderzoek zo grondig te beoordelen als wij hierboven bepleiten. Desalniettemin zijn wij van mening dat discussies over (mogelijke) lezersproblemen verhelderd kunnen worden door nauwkeurig de argumenten te analyseren op grond waarvan men die problemen aannemelijk of ernstig acht."

Ook in die veld van vertaalkunde is gebruikergesentreerdheid 'n belangrike fokus (vgl. Nord, 1997, en Reiss, 2000). In gemeenskapsvertaling word daar byvoorbeeld gepoog om te kyk na probleme wat veral gemarginaliseerde lesers ervaar. Volgens Rodrigues (2002: 40) "ondervind die linguisties gemarginaliseerde gemeenskappe, met spesifieke verwysing na die leke in sosiale dienste, steeds geweldige probleme om sekere gespesialiseerde en geïntitutionaliseerde terme en konsepte van regerings- en ander openbare instansies te verstaan. Die doelteksgebruiker word dus in 'n groot mate van noodsaaklike inligting ontnem en gevolglik ontmagtig. Aangesien vertaling 'n interkulturele aangeleentheid is en ook 'n poging om die noodsaaklikheid van doelmatige kommunikasie te verwerklik, moet 'n vertaler 'n teks eers retrospektief vir homself en daarna prospektief met die potensiele teksgebruiker in gedagte, omskakel tot 'n denkbeeldige diskoers". Rodrigues beveel aan dat die vertaler in hierdie geval vir homself 'n realistiese mentale beeld van die vertaalteks vir die teksgebruiker moet skep. Maar ook dit berus uiteindelik op persoonlike keuses wat die vertaler uitoefen en daar is nie vaste kriteria nie.

Net soos in die geval van dokumentontwerp en gemeenskapsvertaling, moet die indekseerder voortdurend bedag wees op die potensiele lesersgroep. Maislin (2000: 53) sê byvoorbeeld: "Different readers have different needs. You can cater to these needs by providing customized indexes." Ook hy gee egter nie riglyne oor hoe dié veronderstelde behoeftes voorspel kan word nie.

Hierdie 'voorspellings' wat die indekseerder moet maak, stem ook ooreen met die posisie waarin die leksikograaf haar bevind wanneer sy bv. 'n woordeboek vir spesiale doeleindes opstel bv. 'n regswoordeboek of 'n woordeboek vir kernfisika. So 'n woordeboek stem ooreen met 'n naslaanwerk wat toeganklik wil wees vir leke maar ook vir gebruikers met gespesialiseerde vakkennis: die potensiele gebruiker en haar behoeftes word altyd in die oog gehou.

4. Ordeningsbeginsels wat die indekseerder gebruik

Alvorens daar na ordeningsbeginsels as sodanig gekyk word, moet dit gestel word dat die indekseerder enersyds intiem vertrouwd moet wees met die teks, maar andersyds ook grondige kennis van linguistiese dissiplines soos bv. diskoersanalise, morfologie, semantiek, leksikografie, sosiolinguistiek en tekslinguistiek moet hê ten einde sinvol met die teks om te gaan en dit optimaal vir die leser te ontsluit (vgl. 5.3 hieronder).

Alhoewel 'n saakregister 'n spieëlbeeld moet wees van die teks waarop dit berus, moet dit ook as 'n onafhanklike teks of 'n buite-tekse beskou word. Tekslinguisties beskou, moet die standaard van tekstualiteit dus ook op die indeks van toepassing gemaak kan word – juis omdat daar nie aangeneem kan word dat gebruikers van die saakregister noodwendig die teks self gelees het nie. Die feit dat die gebruikers van die saakregister en die lesers van die boek moontlik kan verskil, moet in berekening gebring word en aanpassings moet gemaak word wat betref die vlakke van informatiwiteit (vgl. Carstens, 1997 en De Beaugrande & Dressler, 1991) aangesien die vlak van informatiwiteit 'n inpak gaan hê op die aanvaarbaarheid van die saakregister vir die gebruiker. Weereens is dit ook oorwegings wat die leksikograaf in gedagte moet hou, vergelyk bv. Kotzé (1999: 96).

Daar is reeds hierbo melding gemaak van die verwagtinge van lesers wat betref alfabetisering. 'n Verdere verwagting hou verband met die chronologiese weergawe van bladsyverwysings. Belangriker en beslis ook moeiliker is die verwagting wat gebruikers het wat betref die bymekaarplasing van en verbandlegging tussen sake. Hierdie verbandlegging en bymekaarplasing berus in die eerste instansie op semantiese velde. Leksikale betrekkings soos sinonimie, homonimie, polisemie en hiponimie is in hierdie verband ter sprake. Alhoewel dié betrekkings *per se* nie problematies hoef te wees nie, moet die indekseerder egter deurentyd bedag wees op kontekstuele plasing in die teks, maar ook terselfdertyd die gebruiker wat nie die teks gelees het nie, se moontlike verwagtinge in gedagte hou. Dit is veral hier waar die leksikografiese beginsel van kruisverwysing ook van belang is.

'n Indekseerder se taak vereis dus meer as die opstel van 'n lys woorde met gepaardgaande bladsynommers. 'n Saakregister is immers nie 'n konkordans nie. Dit is ook om dié rede dat rekenaarpakette hoogstens as hulp kan dien in die opstel van 'n saakregister. ANSI stel dit sterker en sê: "Book indexing involves a little bit of manipulating words appearing in a text; which computers can do, and a lot of understanding and organizing the ideas and information in the text, which computers cannot do and will not do for many years to come" (ANSI: FAQ about Indexing).

Die opstel van saakregisters vereis 'n helder begrip van teks en teksorganisasie en die verwagtinge en geantisipeerde verwagtinge van die gebruikers. Dit blyk egter ook dat die tipe ordeningsbeginsels wat indeksering geld, nou skakel met leksikografiese beginsels en leksikografiese praktyk (vgl. Landau, 1989: 33-34; 82-84 en Gouws, 1989: 60-61).

Ter illustrasie van dit wat hierbo bespreek is, word daar vervolgens na die saakregisters van twee afsonderlike tekste gekyk, by name *Baba- en Kindersorg* deur Marina Petropulos en *Stormwinde of droogtes – Die storie van Hendrik Schoeman* deur Freek Swart.

5. Toepassing

5.1 Die potensiële lesers en hulle geantisipeerde soekbehoeftes

Soos reeds gemeld, is die 'voorspellings' wat die indekseerder maak grootliks subjektief. Hieronder volg moontlike riglyne wat die indekseerder sou kon lei in die opstel van 'n saakregister.

Baba- en Kindersorg deur Marina Petropulos en *Stormwinde of droogtes – Die storie van Hendrik Schoeman* deur Freek Swart verskil aansienlik van mekaar wat betref hulle potensiële lesers en gevolglik ook die geantisipeerde soekstrategieë wat die lesers moontlik sal toepas. Die potensiële lesers van *Baba- en Kindersorg* sluit waarskynlik alle ouers in, terwyl die potensiële lesers van *Stormwinde of Droogtes* waarskynlik persone is wat geïnteresseerd is in bibliografieë, in Suid-Afrika se politieke geskiedenis of moontlik vreugde put uit anekdotiese vertellings. Weens die feit dat die potensiële gebruikers van *Baba- en Kindersorg* so wyd is, moet daar van die standpunt af uitgegaan word dat hulle kennisvlakke oor die onderwerpe wat in die boek bespreek word dramaties sal verskil, en daar groot verskille sal wees in die gebruikers se skolastiese agtergrond en breër verwysingstelsels. Dit geld ook hulle taalkennis en gevolglik moet die volle taalregisterspektrum in die saakregister weergegee word, bv. *Pertussis* maar ook *Kinkhoes*. Hierteenoor is die moontlike lesers van *Stormwinde of droogtes* waarskynlik in die eerste instansie 'n kleiner en ook meer homogene groep, en is hulle moontlik ook redelik

gesofistikeerd wat betref hulle kennis van die onderwerpe in die boek. Weens die geantisipeerde relatiewe gesofistikeerdheid van die lesers en die nietegniese aard van die teks, kan die terminologie van dié teks waarskynlik sonder inferensies in die saakregister gebruik word. In die geval van *Baba- en Kindersorg* is dit onwaarskynlik dat die lesers al die hele teks geles het wanneer hulle die saakregister raadpleeg. Die veronderstelde lesers sal moontlik die boek raadpleeg om inligting oor 'n bepaalde onderwerp te bekom. Die soekstrategie waarmee die saakregister benader sal word, sal gevolglik tipies op 'n probleem afgestem wees, bv. 'Hoe gemak met 'n kind wat diarree het?' Dit is verder ook so dat die boek met heelwat ander soortgelyke boeke op die mark kompeteer, bv. *Baby and Child Care* deur Benjamin Spock en *Baby Care Book* deur Miriam Stoppard. Dit is dus goed moontlik dat gebruikers, indien hulle nie die tersaaklike inskrywing in *Baba- en Kindersorg* opspoor nie, die saakregister van 'n ander teks mag raadpleeg. Die gebruikers van die saakregister van *Stormwinde of droogtes* het egter waarskynlik wel die hele teks geles en sal heel moontlik die register terugskouend gebruik om byvoorbeeld weer 'n keer 'n bepaalde anekdote of insident na te gaan. Sover bekend, is *Stormwinde of droogtes* die enigste biografie oor Hendrik Schoeman en kan die gebruikers hulle nie goedsdiks na ander bronne wend nie.

Die verskille tussen die potensiele lesers wat betref wie hulle is, wat hulle geantisipeerde kennisvlakke, soekstrategieë en taalkennis is en of hulle die teks in sy geheel geles het asook die posisie van die teks in die mark, het bepaalde implikasies vir die indekseerder. *Baba- en Kindersorg* vereis waarskynlik 'n groter vlak van antisipering van soekstrategieë en dwing 'n groter gebruikersvriendelikheid af as wat die geval sou wees indien die potensiele gebruikers 'n minder heterogene groep was. *Stormwinde of droogtes* vereis daarenteen, weens die meer homogene aard en die veronderstelde gesofistikeerdheid van die potensiele gebruikers, waarskynlik 'n laer vlak van antisipering aan die kant van die indekseerder.

Die bostaande bespreking word in die tabel hieronder opgesom:

Die potensiele lesers en hulle geantisipeerde soekbehoefte

Titel:	<i>Baba- en Kindersorg</i>	<i>Stormwinde of droogtes – Die storie van Hendrik Schoeman</i>
Potensiele gebruikers:	Alle ouers.	Persone geïnteresseerd in biografieë of in Suid-Afrika se politieke geskiedenis.
Het die gebruiker die teks geles?	Die gebruiker het waarskynlik nie die hele teks geles nie.	Die gebruiker het waarskynlik wel die teks geles.
Posisie van die teks in die mark:	Die boek kompeteer met 'n aantal ander op die mark, bv. <i>Baby and Child Care</i> , <i>Baby Care Book</i> , ens.	Die boek is, sover bekend, die enigste biografie oor Hendrik Schoeman.
Geantisipeerde kennisvlakke van die gebruikers:	Absolute heterogeniteit wat betref skoolastiese agtergrond en verwysingstelsel.	Relatief homogeen en waarskynlik redelik gesofistikeerd.
Geantisipeerde soekstrategieë:	Waarskynlik op 'n probleem afgestem.	Waarskynlik terugskouend.
Taalkennis:	Heterogeen Volle registerspektrum moet in ag geneem word.	Gesofistikeerd Die terminologie van teks kan sonder inferensies gebruik word.
Implikasies vir die indekseerder:	Die teks vereis 'n groter vlak van antisipering.	Die teks vereis 'n laer vlak van antisipering.

5.2 Wat onttrek die indekseerder?

Om te bepaal wat om aan die teks te onttrek in die opstel van die aanvanklike terminologielys wat die basis vir die saakregister vorm, is grootliks 'n subjektiewe proses alhoewel dit altyd gedoen word met die potensieële gebruiker in gedagte (vgl. 3 hierbo).

Ten eerste moet die teks met aandag gelees word. In die praktyk word terminologielyste soms deur outeurs verskaf. Sodanige lyste is egter selde 'persklaar' aangesien outeurs dikwels te betrokke is by hulle eie tekste, en dit soms moeilik vind om veral saakregistergebruikers wat nie die teks gelees het nie, in ag te neem. Indien so 'n lys egter wel aan die indekseerder beskikbaar gestel word, sal sy normaalweg die lys aanvul of selfs sekere inskrywings skrap wanneer sy self die teks lees. Dit is haar taak om die teks so toeganklik moontlik te maak – ook vir gebruikers wat nie die teks gelees het nie. In *Stormwinde of droogtes* het die indekseerder byvoorbeeld die verskillende soorte boerdery waarna daar in die teks verwys word, onder die meer algemene term ingesluit, met sien-verwysings by die spesifieke term:

Voorbeeld 1:

- boerdery
- avokado- en katoenboerdery
- druiveboerdery
- graanboerdery
- Schoeman Boerdery
- sitrusboerdery
- wingerdboerdery

Omdat die gebruiker na Schoeman Boerdery op sy alfabetiese plek gaan soek, word die gebruiker met behulp van 'n sien-verwysing na boerdery verwys. Die voordeel van hierdie organisasie is dat die gebruiker dan verwysings na die ander soorte boerdery met een oogopslag raaksien, en op sterkte daarvan bepaalde verbande kan lê en inferensies kan maak oor die inhoud van die teks.

Die *Society of Indexers* stel dit duidelik dat die indekseerder in die finale instansie vir die terminologielys verantwoordelik is. "Generally one can pick out words or phrases used in the text whilst working through it and it is part of the indexer's skill to recognize general topics and find appropriate wording which may not be obvious from the text. Minor topics can be included in more general ones with a see reference to the indexed term. This can be done as the index progresses, or a fuller index can be later condensed in this way" (<http://socind.demon.co.uk/indexing/FAQs.htm>).

Nadat die terminologielys opgestel is, kan 'n rekenaarsagtewarepakket (bv. Adobe Editor) gebruik word om die terme te lokaliseer. Die lokaliseringsfunksie neem die indekseerder na elke inskrywing en die indekseerder moet dan bepaal of die bepaalde verwysing wel in die saakregister ingesluit moet word. Die indekseerder moet telkens bepaal of 'n term te spesifiek of te algemeen is. Die saakregister van *Baba- en Kindersorg* het bv. (ten regte) nie 'n inskrywing vir baba nie. Die indekseerder moet ook waak teen te veel bladsyverwysings by een inskrywing, en moet dus die belang van die gegewens soos rekenaarmatig gelokaliseer, evalueer wat betref die graad van belangrikheid. Die uiteindelige inligting in die saakregister moet dus gerig wees. Die indekseerder moet besluit wat die gewig is wat aan 'n term toegeken kan word in die lig van die groter geheelbeeld van die teks.

Voorbeeld 2:

In *Stormwinde of droogtes* is die woord "rook" in die saakregister ingesluit as gevolg van die belangrike rol wat rook in die lewe van Hendrik Schoeman gespeel het. 'n Hoofstuk in die boek is aan hierdie gewoonte van hom gewy: hy was alombekend as strawwe roker en is dikwels teen die gesondheidsgevaar daarvan gewaarsku. Die ernstige longprobleme en emfiseem waarvan hy in die latere jare van sy lewe las gehad het, het moontlik 'n rol in sy uiteindelige selfmoord gespeel. Rookverwante terminologie (vgl. *stompie, skelm rook*) sal dus in die saakregister van hierdie boek ingesluit word en sal om hierdie rede groter prominensie geniet as in die geval van ander boeke.

Die indekseerder word gelei deur haar voorkennis van die geantisepeerde behoeftes van die potensiële gebruikers (sien 5.1 hierbo) en deur haar kennis van taalstruktuur en tekssamehang. Dit is dan juis ook hierdie samehang wat in die saakregister gereflekteer moet word.

5.3 Ordeningsbeginsels

Die volgende ordeningsbeginsels is vir die indekseerder van belang (vgl. ook 3 hierbo oor die keuse van ordeningsbeginsels en gebruikers se voorkeure wat betref soekstrategieë).

- Alfabeties

Daar is een van twee metodes waarop alfabetisering aangepak kan word: woord-vir-woord of letter-vir-letter. Navorsing toon aan dat gebruikers die woord-vir-woord-benadering verkies (vgl. Diodato, 1994: 533).

Voorbeeld 3:

Letter-vir-letter-alfabetisering ignoreer spasies tussen woorde en slegs letters se alfabetwaardes word geag (Diodato, 1994: 529). Hierdie benadering vereis dat "Rainbow Chickens" voor "rain maker" in die saakregister van *Stormwinde of droogtes* moet verskyn. In woord-vir-woord-alfabetisering word die spasie tussen die woorde geag 'n karakter te wees wat voor enige letter gelys word. Dus sal "rain maker" voor "Rainbow Chickens" in die saakregister geplaas word, wat inderdaad die geval in *Stormwinde of droogtes* is. Hierdie besluit van die indekseerder het dus gebruikers se voorkeure ten opsigte van ordening in aanmerking geneem.

- Semantiese verhoudings

Carstens (2003: 104) wys daarop dat die "betekenis" van 'n woord eers werklik bepaal word as dit in sinsverband gebruik word. Dit is die indekseerder se taak om dié betekenis te agterhaal en om verbande tussen sake in die teks in die saakregister te weerspieël. Een van die mees algemene semantiese betrekkings is die verhouding van insluiting of *hiponimie*. Volgens Carstens (2003: 115) berus "hiponomie op die gedagte dat die betekenissenmerke van een woord (d.i. 'n meer spesifieke woord; die hiponiem of *subordinaat*) 'ingesluit' kan wees in die betekenissenmerke van 'n ander woord (d.i. 'n meer algemene woord; die *superordinaat*)". Hiponimie word ook algemeen by die verklaring van woorde in woordeboeke gebruik vgl. bv. "*hand: Liggaamsdeel* heel voor aan die arms van 'n mens;" (HAT, 2000: 352). By saakregisters vorm die superordinaat die opskrif en word die hiponieme daaronder alfabeties gelys op 'n manier wat die hiponimiese verhouding visueel ondersteun – die superordinaat en hiponieme kan duidelik uitgekien word.

Voorbeeld 4:

Byte
Diere
Slange
Spinnekoppe
(Petropulos, 1992: 327)

Die hiponime kan ook aaneenlopend onder 'n subhoof geplaas word, maar dié metode word as minder gebruikersvriendelik beskou.

Die indekseerder moet egter baie fyn oplet vir "verskanste" hiponimiese verhoudings. Beskou die volgende voorbeeld.

Voorbeeld 5:

In *Stormwinde of droogtes* word gereeld na verskillende koerante verwys, naamlik *Beeld* ('n dagblad) en *Die Beeld* ('n vroeëre Sondagkoerant). Die noukeurige indekseerder sal oplet dat die twee dagblaaie hiponime van mekaar is (met "koerant" die superordinaat). 'n Enkele saakregisterinskrywing "Beeld" sou nie reg laat geskied aan hierdie onderskeid nie, en sou die gebruiker mislei.

'n Verdere semantiese verhouding wat algemeen gebruik word in die opstel van 'n saakregister is dié van *sinonimie*. Carstens (2003: 112) meen dat die belangrikste vereiste vir sinonimie in die feit lê dat die betrokke woorde na dieselfde referent verwys en dat hulle mekaar in sekere kontekste met behoud van dieselfde waarde kan vervang. Hy wys ook daarop dat sinonieme bepaal kan word deur te kyk na die polisemiese moontlikhede/waardes of betekenisveld van elke woord en om dan te probeer vasstel in watter mate die betrokke woorde se moontlike betekenisonderskeidings ooreenkom of verskil. Indien daar een of meer ooreenkomste is, is die woorde in sekere kontekste sinonieme van mekaar. Sinonimie word algemeen aangetref as ordeningsbeginsel in saakregisters. Dit word veral gebruik waar die indekseerder vermoed dat die potensiële gebruikers 'n redelike wye reeks geantisipeerde soekstrategieë sal gebruik en word as sien-verwysings hanteer. Sien-verwysings is dikwels ook buite-tekst sinonieme, m.a.w. die indekseerder sluit ter wille van die gebruikers 'n ekstra term in wat nie noodwendig in die tekst verskyn nie.

Voorbeeld 6:

Masels *sien ook* Rubella
Baarmoedersametrekking *sien ook* Nápyne
Middeloorontsteking *sien* Otitis
(Petropulos, 1992: 330 en 325).

Daarteenoor sal in-tekst sinonieme eerder gebruik word in 'n tekst waar die geantisipeerde soekstrategieë van die lesers meer gesofistikeerd is, en kan dit as 'n dubbelinskrywing hanteer word en die leser na afsonderlike bladsye verwys.

Verhoudings waar oorsaaklikheid ter sprake is, kan ook in 'n saakregister weergegee word en vind weereens grootliks plaas waar die geantisipeerde soekstrategieë as minder gesofistikeerd geantisipeer word.

Voorbeeld 7:

loodvergiftiging
en hiperaktiwiteit
en leerprobleme
en stuipe
van verf
(Petropulos, 1992: 330).

Die indekseerder tree ook op as bemiddelaar van homonieme, vgl. bostaande *Beeld / Die Beeld*-voorbeeld waar daar na twee verskillende koerante in die saakregister verwys word.

Interessant genoeg, het die indekse van die twee boeke wat hier bespreek word, nie enige voorbeelde opgelewer waar polisemie as ordeningsbeginsel gebruik is nie. Dat die indekseerder egter ook met hierdie en ander semantiese verhoudinge vertrouwd moet wees, blyk egter uit die bespreking van sinonimie hierbo waar dit gemeld word dat polisemiese waardes ondersoek moet word ten einde te bepaal of sekere woorde as sinonieme van mekaar beskou kan word. 'n Denkbeeldige voorbeeld waar polisemie as ordeningsbeginsel in *Baba- en Kindersorg* gebruik sou kon word, sou moontlik soos volg lyk:

Voorbeeld 8:

stoel-
leun- ; sit-
sien hardlywigheid en diarree
(weens die moontlike verband met stoelgang)

6. Gevolgtrekking

Die opstel van 'n saakregister is 'n gespesialiseerde taak. Die indekseerder moet enersyds intiem vertrouwd wees met die teks, maar andersyds ook grondige kennis van linguistiese dissiplines soos bv. tekslinguistiek, diskoersanalise en dokumentontwerp hê. Die indekseerder moet 'n teks deeglik kan analiseer en verbande tussen sake in die teks kan raaksien. Indekseerders moet ook 'n beeld van die potensiële gebruikers van die saakregister en hulle moontlike soekstrategieë kan vorm. Kennis van morfologie is ook nodig aangesien keuses wat betref woordvorme gemaak moet word in die opstel van 'n saakregister. Normaalweg word die enkelvoudsvorm van die basiswoord gebruik. Die indekseerder moet ook vertrouwd wees met semantiek, semantiese betrekkings en die heersende konvensies in leksikografie. Die student wat in die (toegepaste) linguistiek (taalkunde) opgelei is, is by uitstek goed toegerus om tekstuele samehang te herken en weer te gee in 'n saakregister wat uiteindelik op die gebruiker afgestem is. Taalpraktisynskursusse maak meestal nie voorsiening vir die gerigte opleiding van indekseerders nie terwyl dié spesialisasieveld op 'n natuurlike wyse by sodanige kursusse aansluit.

BIBLIOGRAFIE

- Carstens, W.A.M. 1997. *Afrikaanse Tekslinguistiek, 'n inleiding*. J.L. van Schaik: Pretoria.
- Carstens, W.A.M. 2003. *Norme vir Afrikaans*. Vierde uitgawe. Van Schaik Uitgewers: Pretoria.
- De Beaugrande, R.A. & Dressler, W.U. 1991. *Introduction to Text Linguistics*. Longman: London.
- Diodato, V. 1994. User preferences for features in back of book indexes. *Journal of the American Society for information Science*, 45(7): 529-536.
- Gouws, R.H. 1989. *Leksikografie*. Academica: Pretoria, Kaapstad.
- Kotzé, E. 1999. Translating culture in Bilingual Dictionaries. *Leksikos* 9: 89-107. Buro van die WAT: Stellenbosch.
- Landau, S.I. 1989. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge University Press: New York.
- Lentz, L. en De Jong, M. 2004. Argumenten over lezersproblemen: is consensus haalbaar?
<http://www.sun.ac.za/taalsentrum/EVD/navorsing/artikelsVerslae/Lezersproblemen.htm>
toegang verkry op 24 Maart 2004.
- Maislin, S. 2002. Ripping out the pages. In: *Beyond Book Indexing. How to get started in Web Indexing, Embedded Indexing and other Computer-Based Media*. American Society of Indexers. Information Today Inc.: New Jersey.
- Mulvany, N.C. 1994. *Indexing Books*. University of Chicago Press: Chicago, London.
- Nord, C. 1997. *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. St. Jerome: Manchester.
- Odendal, F.F. & Gouws, R.H. (reds) 2000. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Perskor: Johannesburg.
- Petropulos, Marina. 1992. *Baba- en Kindersorghandboek*. Nasionale Boekdrukkery: Goodwood.
- Reiss, K. 2000. *Translation criticism: Potential and limitations*. St. Jerome and American Bible Society: Manchester.
- Rodrigues, T.R. 2002. Die vertaler as bemagtigingsagent: 'n gevallestudie. *Literator* 23(3), Nov. 2002: 33-61.
- Stoppard, Miriam. 1991. *Baby Care Book*. Struik: Kaapstad.
- Spock, Benjamin. 1957. *Baby and Child Care*. Pocket Book Inc: New York.
- Society of Indexers. FAQ's on Indexing and Indexers.
<http://socind.demon.co.uk/indexing/FAQs.htm> toegang verkry op 27 Augustus 2002.
- Swart, Freek. 2002. *Stormwinde of droogtes. Die storie van Hendrik Schoeman*. Litera: Pretoria.

Marné Pienaar is 'n dosent en toegepaste linguistiek, vertaling, tolking en redigering. Haar navorsingsbelangstellings sluit in kognitiewe linguistiek en die verband tussen taalteorie en -praktyk.

Dr. Marné Pienaar

Departement Linguistiek en Literatuurwetenskap
Randse Afrikaanse Universiteit (RAU)
Posbus 524
Auckland Park 2006
mpi@lw.rau.ac.za

Eleanor van Zuydam is die koördineerder van die funderingsprogram in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte. Sy is ook 'n dosent in English for Academic Purposes. Haar belangstellings sluit in vertaling, tolking, redigering en akademiese ontwikkeling.

Eleanor van Zuydam

Sentrum vir Onderrig, Leer en Assessering
Randse Afrikaanse Universiteit (RAU)
Posbus 524
Auckland Park 2006
evz@rau.ac.za